

Kan ikke leve av bivirkninger

Norsk jordbruks eksistensberettigelse ligger ikke i de positive bivirkningene, i produksjon av «kollektive goder».

Innlegg
Tommy Staahl
Gabrielsen

Debatten om norsk jordbruks fremtid raser i DN. En ting som stadig kommer opp i denne debatten er at norsk jordbruk, i tillegg til å produsere mat, også forsyner den norske befolkning med en rekke kollektive goder.

Seneste innlegg i debatten er Gjermund Haga i DN 20. mai. Han trekker frem Østerrike som, ifølge en fersk rapport, har en bevisst politikk for å realisere kollektive goder, og han nevner beredskap, kulturlandskap, spredt bosetting og bærekraftig og etisk produksjon som eksempler. Han stiller også spørsmålet om ikke økonomer burde sette pris på disse godene. La meg prøve å gi et svar på det.

Kollektive goder er goder som ikke kan bli omsatt i et marked, og som dermed ikke oppstår i et marked (se faktaboks). De fleste økonomer mener at kollektive goder, i den grad de verdsettes av befolkningen, bør finansieres offentlig.

Problemet er å finne ut hvor mye vi skal produsere. Alle vet at de ikke vil måtte betale for godet uansett, og hvis vi spør befolk-

Østerrike ha ifølge en fersk rapport en bevisst politikk for å realisere kollektive goder. Eksempler er beredskap, kulturlandskap, spredt bosetting og bærekraftig og etisk produksjon, skriver artikkelforfatteren. Foto: Istock

ningen om hvor mye de vil ha, vil de kanskje ha en tendens til å overdrive sin betalingsvilje. Da blir det vanskelig å avgjøre hvilke kollektive goder, og i hvilken mengde av slike goder vi som samfunn skal holde oss med.

Fra debatten om norsk jordbruk kan en få inntrykk av at jordbrukets evne til å produsere kollektive goder er kronargumentet for at vi i det hele tatt skal ha et norsk jordbruk. Det er å snu ting på hodet. De kollektive godene som landbruket produserer, for eksempel kulturlandskap, er en sideeffekt av at vi har jordbruksproduksjon i store deler av landet. Selve landbruksproduksjonen, epler, poteter, melk og kjøtt, er ikke kollektive goder. Disse produktene kan i høyeste grad omsettes i et

Norsk eller utenlandsk mat?

Tidligere innlegg:

- **12. mai:** Hva om Ole Brumm må velge, av Ivar Gaasland
- **13. mai:** Småbruk sikrer fellesgoder, av Ann Norderhaug
- **16. mai:** Jordbrukspolitikken på selvstyre, av Klaus Mittenzwei og Eirik Romstad
- **20. mai:** Såkalt norsk landbruk, av Jon Frede Engdahl
- **21. mai:** Deltidsbonden er løysinga, Gjermund Haga
- **22. mai:** Dagros spiser ikke på Maemo, Lars Galtung

marked, og det eplet jeg spiser, kan ikke du også spise.

Hvis vi bare var ute etter kulturlandskap, kunne vi få dette til en langt lavere pris enn det vi i dag betaler.

Diskusjonen om hvorvidt vi skal ha norsk jordbruk bør derfor dreie seg om vi som samfunn ønsker norskprodusert mat, og hvordan vi skal organisere denne produksjonen mest mulig effektivt for å få gode kvalitetsvarer og vareutvalg til norske forbrukere. Det å bruke sideeffektene av norsk jordbruksproduksjon, for eksempel kulturlandskap, som argument for at vi bør støtte selve produksjonen, kan bringe oss på ville veier.

Det finnes mange eksempler på økonomisk aktivitet som er svært ineffektive fra et økono-

misk ståsted, men som likevel har positive sideeffekter. De positive sideeffektene skal telle med, men det viktigste må være at vi ønsker produktene som kommer ut av produksjonen som skaper sideeffektene.

Norsk jordbruks eksistensberettigelse ligger derfor ikke i produksjon av kollektive goder, men at jordbruket evner å gi den norske befolkning et godt og bredt tilbud av produkter med høy kvalitet.

Jon Frede Engdahl uttrykker det slik (DN 19. mai): «La oss lage mer norsk mat med norske ressurser, fokusere på økologi, bærekraft, alternative produksjonsformer og reell kvalitet. La oss velge hva vi vil med norsk landbruk, og gi det norske flagget en betydning utover grunnløs nasjonalisme.»

Dette høres ut som et godt utgangspunkt, men da kreves det antageligvis noen endringer.

Tommy Staahl Gabrielsen, professor Universitetet i Bergen og Bergen Center for Competition Law and Economics

Kollektive goder

Et kollektivt gode har to kjennetegn:

- For det første er godet av en slik karakter at det er umulig å utelukke noen fra å konsumere godet.
- For det andre, når en person consumerer et kollektivt gode så forurenset det ingen andre fra å konsumere det samme godet.

Subsidiejakt i fantasiland

En nylig rapport fra det internasjonale valutafond (IMF) om subsidiering av fossile brenslere har vekket oppmerksomhet. Det første man merker seg ved denne rapporten er forbeholdet: «The views expressed in IMF Working Papers are those of the author(s) and do not necessarily represent the views of the IMF, its Executive Board, or IMF management.»

Det var kloke ord.

Forfatterne kommer til den konklusjon at verdens subsidiering av fossile brenslere utgjør cirka seks prosent av verdens bnp. En fjerdedel av dette skyldes eventuelle skadevirkninger av utslipp av klimagasser. Det beste en kan si om

disse virkningene er at de er hypotetiske. Halvparten av skadevirkningene forøvrig skyldes dårligere helse og økt dødelighet på grunn av luftforurensing. Disse virkningene kan vurderes i penger ved å se på hva det koster å kurere eller mildne dem. Menneskeliv kan også vurderes i penger ved å se på tap av produksjonsverdi. Alt dette og mer til har pengefondets forskere funnet tall på.

Enhver godt skolert økonom kan kunsten å omsette faktiske og hypotetiske virkninger til tall. Enkelt blir det også fordi det aldri legges noen penger på bordet; det er mest fantasien som setter grenser. Dette gir store muligheter til forskere med

egen agenda; man jakter på virkninger som støtter en forhåndskonklusjon, og så settes tallknuseriet i gang.

Når det gjelder de fossile brenslere, kan man stille seg spørsmålet hvordan kureres disse plagene de forårsaker? Hvordan fraktes pasientene, legene og sykepleierne til sykehusene? Neppe med hest og kjerre. Hvordan fremstilles legemidlene som benyttes? Med energi produsert i kullkraftverk? Hvor får vi maten vår fra? Dyrkes ikke den og fraktes ved hjelp av bensin- og dieseldrevne doninger? Kunne vi muligens være villig til å betale mer for bruken av dette drivstoffet enn vi faktisk gjør for bedre matvaresikkerhet?

Da har vi en nyttevirkning fra fossile brenslere vi ikke betaler for og som bør trekkes fra de alt nevnte subsidier. Og hva med reising fra A til B? Noen er ihvertfall villig til å betale mer for bensin på bilen eller flybilletter enn de faktisk gjør. Enda en nyttevirkning av fossile brenslere vi ikke betaler for. Og hva med strømprisen? Vi er antagelig villig til å betale en risikopremie for å være sikre på at det er strøm på nettet til enhver tid. Den sikkerheten kommer kun fra fossile brenslere som kan skrus på etter behov og slettes ikke fra kraft som kun produseres når vinden blåser eller solen skinner. Denne risikopremien bør da trekkes fra subsidiene.

Leseren kan selv forestille seg hvordan det ville være å leve i en verden uten kull, olje eller gass. Det er faktisk ikke så lenge siden verden var slik. Det var en verden med sykdommer, tilbakevendende hungersnød, og forventet levetid på 30 år. Visse deler av verden er fortsatt slik. Det går an å reise på «villmarkssafari» for å studere det fenomenet. Noen kunne nok trenge den erfaringen. Det er ikke godt å puste i forurenset luft, men det er kanskje bedre enn ikke å puste i det hele tatt.

Rögnvaldur Hannesson, professor emeritus, Norges Handelshøyskole